

Я, Вайспапір Аркадій Мойсейович, народився у 1921 році в с. Б-Кут (Калініндорфського р-ну Херсонської області) у селянській родині. На ідиш я закінчив у 1939 році десятирічку в Калініндорфі. Батьки мої були колгоспниками. На початку 1938 року батька мого репресували, як учасника сіоністського руху початку 20-х років. Він був розстріляний і в 1960 році реабілітований. В 1940 році я був призваний до армії. Служив у Волинській області і з першого дня війни вже приймав участь в боях. Після важкого поранення, північніше Києва, попав у полон у вересні 1941 року. В госпіталі військовополонених у м. Мінську перебував до березня 1942 р., звідки, як єврей, був переведений у Мінський концтабір по вул. Широкий. У цьому концтаборі був до вересня 1943 року, коли був відправлений у табір смерті Собібор у Польщі. 14 жовтня 1943 року було здійснено повстання в'язнів у цьому таборі, активним учасником якого я був. Після втечі з табору воював у партизанському загоні ім. Фрунзе Брестського з'єднання командиром кулеметного відділення. Після з'єднання з армією в квітні 1944 року був на фронті до кінця війни. Старший брат загинув на фронті, мати і сестричка загинули в Б-Куті при масовому розстрілі мешканців села німцями і поліцаями. Після демобілізації із армії закінчив Запорізький індустріальний інститут. Працював на різних посадах від майстра ділянки до головного інженера заводу і начальника відділу Донецького обласного управління. З 1987 року — на пенсії. З 1994 року мешкаю у Києві. Дружина Вайспапір Фаня Самойлівна. Сини: Михайло — лікар і Вадим — інженер-механік із сім'ями мешкають у Києві.

Розповідь про моє перебування в таборі смерті Собібор, здійснене там повстання в'язнів. В окупованому фашистами м. Мінську на вул. Широкий німцями був створений концтабір (арбайтстабір). У ньому працювали більш ніж 500 кравців, шевців, столярів, теслярів, ковалів, яких пригнали сюди з Мінського гетто. Тут же була і група 150 — 200 військовополонених євреїв. В цей табір вони потрапили із центрального (лісового) табору радянських військовополонених, виявлені як євреї.

17 жовтня 1943 року всі в'язні арбайтстабору і пригнані із гетто, більш ніж 1000 чоловік, були повантажені у товарні вагони. В'язням було оголошено, що їх відправляють на роботу в Німеччину. Три доби потяг рухався на захід з людьми, „замурованими“ в вагонах без хліба і води. На четвертий день 2000 чоловік (не рахуючи тих, хто задихнувся та помер в дорозі) опинилися не в Німеччині, а в Польщі, в таборі смерті Собібор. Потяг був швидко розвантажений. Почувши команду: столяри, теслі, хто може підняти 80 кг — два кроки вперед, 80 чоловік зробили ці два кроки. Це були переважно бувші військовополонені, серед них був і я. Нас відвели в один із бараків і розмістили на нарах. За декілька годин ми побачили багряне полум'я в стороні від табору, приблизно за півкілометра від бараків. Старі табірники сказали: „Це горять тіла ваших товаришів по ешелону, яких відправили до газових камер. Із Собібора ніхто із євреїв не повертається“. Так нам стала відома жахлива правда: Табір смерті був розташований на великій площі у лісі поряд з полустанком Собібор на захід від Бугу. В таборі було 3 сектори. У кожного було певне призначення. У першому секторі розташовувались житлові бараки, столярна, швецька і кравецька майстерні, 2 офіцерських будинки. У другому секторі були склади і перукарня. Сюди приводили щойно прибулих людей, їх роздягали, жінок стригли. Тут люди залишали свій одяг і все, що їм належало. У третьому секторі стояла будівля — „лазня“. Це були газові камери для постійно прибуваючих. Будувався також четвертий сектор, так званий нордсектор.

Відібрана команда з нашого ешелону була призначена для будівництва великих складських приміщень в цьому секторі. Нам з перших днів стало ясно, що після закінчення будівництва, наш шлях — в газові камери. Було також ясно, що тікати звідси треба швидше, хоча це майже неможливо. Ми знали, що табір оточували 4 ряди колючого дроту заввишки 3

метри, за дротом було мінне поле, на вишках вдень і вночі — озброєна охорона. Невдовзі по прибуттю в табір визначилася група, очолювана Олександром Печерським, яка взяла на себе здійснення втечі. В цю групу ввійшли, крім Олександра Ароновича: Шлойма Лейтман, Борис Цибульський, Олександр Шубаєв, Аркадій Вайспапір та ін. Беззаперечним лідером групи був Олександр Печерський. Чоловік кмітливий, рішучий, який викликав довіру своїм розумом та зовнішнім виглядом. З ним усі радилися, до його слів дослуховувались. Саша розумів, що без допомоги з боку старих табірників, що відмінно знали місцеві умови, здійснити втечу буде неможливо. Печерський і Лейтман зв'язались з керівником місцевої підпільної групи опору Леоном Фельдгендлером і стали готувати план повстання в'язнів. З цим планом було обізнане дуже вузьке коло із бойового комітету.

План повстання полягав у наступному: 1. Люди, які працювали у майстернях, готували холодну зброю. 2. У день повстання планувалося вбити більшість офіцерів. 3. Захоплення складу зброї. 4. Втеча через браму всіх в'язнів табору. Дуже продумано і чітко були розподілені ролі учасників бойової групи. Першим в кравецькій майстерні був убитий німецький офіцер Берг. Коли він почав приміряти мундир, його сокирою вбив Саша Шубаєв. В швецькій майстерні один за одним Аркадієм Вайспапіром та Ієгудою Лернером були вбиті нач. третього сектору Гетцингер і начальник охорони Грейшутц. Цибульський зі своєю групою із 4-х чоловік в другому таборі вбили 4-х гестапівців і перерізали телефонний зв'язок. В столярній майстерні Семен Мазуркевич убив гестапівця Вульфа. Всього було вбито 12 гестапівських офіцерів.

О п'ятій головний капо наказав шикувати людей на вечірню перевірку. Окремо шикувалися озброєні відібраною у вбитих німців зброєю радянські військовополонені. Вони повинні були напасти на склад зброї, але сильний вогонь із автоматичної зброї перекрив їм шлях. Це стріляли декілька німців, що залишилися в живих на чолі з начальником першого сектору Френцелем. Коли стало зрозуміло, що захопити склад зброї не вийде, Печерський скомандував вперед на ворота. Частина людей попрямувала до воріт. Решта різала дротяні огорожі напроти офіцерських будинків (думали, що напроти офіцерських будинків поле не заміноване). Всього із табору вирвалося не менше 300 чоловік. Частина була вбита вогнем німецьких офіцерів і охорони табору, багато хто підірвалися на мінному полі. Ті, що вирвалися з табору, розійшлися в різні сторони по всьому лісі. Майже вся наша бойова група трималася разом. Група із 9 чоловік, куди входили Печерський, Вайспапір, Мазуркевич, Шубаєв, Іцкович, Вайцен, Таборинський, Плотницький і Цибульський попрямували на північний схід. Ми перейшли Буг в Малоритському районі Білорусії. Там же ми через декілька днів об'єдналися з партизанами. Воювали в партизанських загонах ім. Фрунзе та ім. Щорса Сталінської бригади Брестського об'єднання. 2 чоловіки Олександр Шубаєв і Борис Цибульський загинули в партизанському загоні. Партизанський загін ім. Фрунзе, в якому я воював кулеметником, а потім ком. кулеметного відділу наприкінці квітня 1944 року об'єднався з регулярною армією. В живих із нашої групи залишилось 5 чоловік. Семен Мазуркевич і Михайло Іцкович загинули в боях під Гдинею. Після війни в Союзі проживало 7 бувших в'язнів Собібору. Із них в теперішній час живі троє. Вайспапір в Києві, Вайцен — в Рязані і Розенфельд в Ізраїлі. В 1990 році помер в Ростові керівник повстання Олександр Печерський.

Про Собібор знають менше за інші табори смерті через ту причину, що інші табори — Треблінка, Освенцим, Белжець, діяли до 1944 року — початку 1945 року, коли вони припинили існування завдяки Радянській армії, тоді, як Собібор припинив існування 14 жовтня в результаті успішного повстання в'язнів. Особливістю цього повстання є те, що воно відбулося в глибокому гітлерівському тилу на відстані 1000 км від фронту, за більше ніж

півтора року до закінчення війни. Ще більш видатним є те, що підпільна група була створена і здійснила повстання протягом трьох тижнів, і дуже важливо ще те, що воно найефективніше за своїми результатами: кількості знищених фашистів і числу в'язнів, які вирвались на свободу.

Про повстання в таборі смерті Собібор і про мою участь в ньому описано в „Чорній книзі“ І. Еренбурга і ряді інших книг. Створено декілька фільмів в СРСР, Голландії, Франції і США.

1
Я, Вайсшпир Аркадий Моисеевич родился
в 1921 году в с. Б-кут Калининградского
р-она Херсонской обл. в крестьянской семье.
На идуци я закончил в 1939 году десятилетку
в Калининграде. Родители мои были колхозниками.
В начале 1938 года отца моего репрессировали
как участника сионистского убийства начала 20-х
годов. Он был расстрелян и в 1960 году реабилитирован.
В 1940 году я был призван в армию. Служил в Во-
лжской области и с первого дня войны уже уча-
ствовал в боях. После тяжелых ранений севернее Киева
попал в плен в сентябре 1941г. В госпиталях военноплен-
ных в г. Минске пробыл до марта 1942г, откуда как
еврей был переведен в Минский концлагерь по ул.
Широкой. В этом концлагере пробыл до сентября 1943 года,
когда был отправлен в лагерь смерти Собибор в Польше.
14 октября 1943 года было совершено восстание узников
в этом лагере, активным участником которого я был.
После победы из лагеря вошел в партизанском отряде
им. Фрунзе Брестского соединения командиром пуле-
метного отделения. После соединения с армией в
апреле 1944 года находился на фронте до конца войны.
Старший драм погиб на фронте, мать и сестренка
погибли в Б-куте при массовом расстреле титалий евре-
нецами и поляками. После демобилизации из
армии закончил Запорожский индустриальный инсти-
тут. Работал в разных должностях от мастера участка
до зл. инженера завода и начальника отдела

Доменского областного управления. С 1987 года - на пенсии. С 1994 года проживаю в Киеве.

Мена-Вайсенауэр Франя Самойловна.

Сыновья: Михаил - врач и Вадим - инженер механик
~~сыновья~~ с семьей проживают в Киеве.

Расскажу о моем пребывании в лагере смерти Собибор и совершенно там восстании узников.

В оккупированном гашетам г. Минске на ул. Широкой немцами был создан концлагерь (арбайтлагерь).

В нем работали более 500 портных, сапожников, столяров, плотников, слесарей, кузнецов, принятых сюда из Минского гетто. Здесь же была и группа 150-200 военнопленных евреев. В этот лагерь они попали из центрального (лесного) лагеря советских военнопленных одноименные как евреи.

17 октября 1943 года все заключенные арбайтлагерь и принятые из гетто более 1000 человек были погружены в товарные вагоны. Узникам было обильно сказано их обрывать на работу в Германию. Трое суток состав двигался на запад с людьми замурованными в вагонах без хлеба и воды. На четвертый день 2000 человек (не считая тех кто захлебнулся и умер в пути) оказались не в Германии, а в Польше, в лагере смерти Собибор. Состав был безмерно разгромлен. Услышав команду: «Столяры, плотники, кто может поднять 80 кг. - два шага вперед, 80 человек сделали эти два шага. Это были в основном бывшие военнопленные, среди них был и я.

Наш объект в один из барачков и разместим на карах. Через несколько часов мы увидели базовую площадку в стороне от лагеря, примерно в полукилометре от барачков. Старые лагерники нам сказали: «Это горит тела ваших товарищей по эшалоны; отправленные в газовые камеры. Из Собибора никто из евреев не возвращается». Так нам стала известна страшная правда: Лагерь смерти был расположен на большой площадке в лесу рядом с полкучанком Собибор западнее Буга. В лагере было 3 сектора. У каждого было определенное назначение.

В первом секторе находились тилие бараки, столовая, сапожная и портняжная мастерские, 2 офицерских дома.

Во втором секторе были склады и парикмахерская. Сюда приводили арестованных людей, их раздевали, женщины стригли. Здесь люди оставляли одежду и все 250 см принадлежало. В третьем секторе стояло здание «баня». Это были газовые камеры для массового уничтожения постоянно прибывающих. Стрился также и четвертый сектор так называемый кордлагерь.

Отбранная команда из нашего эшалона была предназначена для строительства крупных складских помещений в этом секторе. Нам с первых дней стало ясно, что закончив строительство нам придется в газовые камеры. Было так же ясно, что работа обещана нам поскорее, ведь это почти невозможно. Мы знали что лагерь окружали 4 ряда колючей проволоки в виде в 3 ряда, за проволокой было минное поле, на вышках

днем и ночью - воздушная охрана.

Вскоре по прибытию в лагерь определилась группа, возглавляемая Александром Пегерским, которая взяла на себя осуществление побега. В эту группу вошли кроме Александра Ароновича, Шейма Лейтман, Борис Чудовский, Александр Шубаев, Аркадий Вайсманштер, Семен Мазуркевич и др. Неоспоримым лидером группы был Александр Пегерский. Человек находчивый, решительный и внимательный доверие своим умом и внешним видом. С ним все советовались, к его слову прислушивались.

Сама понимал, что без помощи со стороны старых лагерников, отлично знающих местные условия осуществить побег будет невозможно. Пегерский и Лейтман связались с руководителем местной подпольной группы и потребовали Леонида Фельдгендлером и стали говорить план восстания узников. Об этом плане был осведомлен очень узкий круг из боевого комитета.

План восстания состоял в следующем: 1. Люди работающие в мастерских изготовили холодное оружие 2. В день восстания планировалось убить большинство немецких офицеров. 3. захват оружейного склада. 4. Побег через ворота всех узников лагеря. Очень продуманно и четко были распределены роли участников боевой группы. Первым в портняжеской мастерской был убит немецкий офицер Берг. Когда он начал кричать мундир, его тотчас убили Сама Шубаев. В сапожной мастерской один за другим Аркадием

Вайсманнром и Мелудой Пернежом были убиты наг.
третьего сектора Тетцингер и начальник охраны
лагеря Трейшутц. Цибульский со своей группой из
4-х человек во втором лагере убили 4-х гестаповцев
и перерезали телефонную связь. В столовской мастер-
ской Сачен Мазуркевич убил гестаповца Вулфа.
Всего было убито 12 немецких офицеров.

В 5 часов како начал строить людей на бережную
проверку. Отдельно строились вооруженные обитатели
у убитых немцев оружием, советские военнопленные.

Они должны были напасть на оружейный склад, но
сильный огонь из автоматического оружия прегра-
дил им путь. Это стреляли оставшиеся в живых
несколько немцев во главе с наг. первого сектора
Френцелем. Когда стало ясно, что захватить ору-
жейный склад не удастся, Перерекский командовал
вперед на ворота. Часть людей направилась на ворота
остальные резали проволоку и орудия напротив
офицерских домов (думали что напротив офицерских
домов поле не заминировано). Всего из лагеря выбра-
лось не менее 300 человек. Часть была убиты огнем
немецких офицеров и охраны лагеря, многие взорва-
лись на минном поле. Вырвавшиеся из лагеря раз-
бегались в разные стороны по всему лесу. Почти
вся наша боевая группа держалась вместе. Группа
из 9 человек куда входили Перерекский, Вайсманнр,
Мазуркевич, Цукевич, Шубаев, Вайцен, Таборинский, *

VI

Плотничкин и Цибульский направились на северо-восток. Мы перешли Буг в Малоритском районе Белоруссии. Там же мы через несколько дней соединились с партизанами. Воевали в партизанских отрядах и в Фрунзе и в Шорса Сталинской дружины Брестского соединения. 2 человека Александр Шубов и Борис Цибульский погибли в партизанском отряде. Партизанский отряд и в Фрунзе, в котором я воевал пулеметщиком, а затем командир пулеметного отделения в конце октября 1944 года соединился с регулярной армией.

В отрядах из нашей группы осталось 5 человек. Семен Мазуркевич и Михаил Ицкович погибли в боях под Берлином. После войны в Союзе противами 7 бывших узников Собибора. Из них в настоящее время живы в отрядах двое. Вайсманшпир в Киеве, Вайцен - в Рязани и Розенфельд - в Израиле. В 1990 году умер в Ростове руководитель восстания Александр Тогеркин.

О Собиборе знает меньше чем о других лагерях смерти по той причине, что другие лагеря Третьей империи, Освенцим, Бельжица действовали до конца 1944 года начала 1945 года, когда они прекратили существование благодаря Красной Советской армии, в то время когда лагерь смерти Собибор прекратил существование 19 октября 1943 года в результате успешного восстания узников. Особенностью этого восстания является то что оно произошло в густом шиболовом тумане на расстоянии 1000 км от фронта, за более полутора лет до окончания войны.

Еще более замечательно то, что подпольная организация была создана и осуществила бое-
 ситание в течение трех недель и огонь вашего
 сердца то это самое эффективное по своим
 результатам: количеству уничтоженных франшистов
 и целу взрывавших на свободу узников.

О восстании в лагере смерти Собидар и о моем
 участии в нем описано в "Серпной книге" И. Эрн-
 бурга и ряде других книг. Создано несколько фильмов
 в СССР, ~~Федерации~~ Голландии, Франции и США.